श्रेष्ठतायाः अभिज्ञानम्

● (सं०) उदयपालः

युनानदेशे 'प्रेस'प्रदेशे कश्चन निर्धनः बालकः निवसति स्म । सः आदिनं परिश्रमं कृत्वा अरण्यात् काष्ठानि सङ्गृह्य बन्धरूपेण बद्ध्वा नगरम् आनीय विक्रीणीते स्म ।

कदाचित् कश्चन सज्जनः नगरे तम् अपश्यत् । तस्य काष्ठबन्धे किमपि वैशिष्ट्यं तेन दृष्टम् । सः तदीयं काष्ठबन्धं क्षणं यावत् निर्निमेषम् अपश्यत् । काष्ठबन्धे स्थिता कलात्मकता तस्य मनः अहरत् ।

सः तं बालकम् अपृच्छत् - ''किम् अयं काष्ठबन्धः भवता एव रचितः ?''

''आं श्रीमन् ! आदिनं परिश्रमं कृत्वा अरण्ये काष्ठानि सङ्गृह्णामि । ततः तानि बद्ध्वा अत्र आनीय तेषां विक्रयणं करोमि ।''

''किं भवान् बन्धं शिथिलीकृत्य काष्ठानि विकीर्य पुनः सुन्दरतया बन्धम् आरचयितुं शक्नुयात् ?''

''कुतो न ? एतादृशबन्धनिर्माणे न कोऽपि क्लेशः मम'' इति उक्त्वा सः बालकः बन्धं शिथिलीकृत्य काष्ठानि सर्वत्र विकीर्णवान्, ततः तानि एकत्र राशीकृत्य यथापूर्वं सुन्दरं बन्धं निर्मितवान् च । एतत्कार्यसमये बाले एकाग्रचित्तता आसीत्, श्रद्धा च आसीत् । तस्य कार्ये विशेषकौशलं परिदृश्यते स्म ।

सामान्ये अपि एतादृशे कार्ये तस्य बालस्य श्रद्धां दृष्ट्वा नितरां सन्तुष्टः सः सज्जनः अवदत् - ''भोः बाल, तव कार्यकौशलादयः नितरां श्लाघ्याः । किं भवान् मया सह आगच्छेत् ? अहं तव अध्ययनाय योग्यां व्यवस्थां करिष्यामि । तव समग्रं व्ययम् अहमेव निर्वक्ष्यामि'' इति ।

क्षणं विचिन्त्य सः बालः एतं प्रस्तावं सहर्षम् अङ्गीकृतवान्, तेन सज्जनेन सह गतवान् च । सः सज्जनः तस्य विद्याभ्यासस्य योग्यां व्यवस्थां परिकल्पितवान् ।

प्राप्तस्य अवसरस्य सदुपयोगं प्राप्नुवन् सः बालः महत्या श्रद्धया विद्याभ्यासं कृतवान् । सः कुशाग्रमतिः अपि आसीत् एव । तस्मात् सर्वासु अपि कक्ष्यासु प्रथमां श्रेणीं प्राप्नुवन् सः उच्चाध्ययनम् अकरोत् ।

सः एव गच्छता कालेन प्रसिद्धः दार्शनिकः अभवत् । तस्य नाम 'पैथागोरसः' इति । अद्यत्वे तस्य नाम अश्रुतवान् कोऽपि शिक्षितः न स्यात् ननु ? तस्मिन् स्थितं श्रेष्ठत्वबीजम् अभिज्ञाय तम् उत्तमे मार्गे प्रवर्तितवतः तस्य सज्जनस्य नाम 'डेमोक्रेटिसः' इति ।